

УДК 59.944.4:305]:629.7.(045)

Каряка Інна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти

Національного авіаційного університету

ORCID iD: 0000-0002-9570-7660.

Токар Ксенія

студентка IV курсу
спеціальності 053 «Психологія», ОПП «Практична психологія»

Національного авіаційного університету

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТЕРЕОТИПІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЮНАКІВ

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «гендерні стереотипи», а також висвітлено дві найбільш загальні та універсальні групи соціальних стереотипів чоловіків і жінок, що є найбільш поширеними в сучасному суспільстві: група стереотипів фемінності-маскулінності та група, що визначає розбіжності між представниками різної статі в зайнятості спеціальними формами діяльності. Актуалізується проблема вибору особами юнацького віку, що належать до представників різної статі, певної професійної сфери.

Також в статті описується проведене експериментальне дослідження щодо виявлення зв'язку гендерних розрізень з вибором професійної діяльності представниками чоловічої та жіночої статі серед юнаків. Надаються певні дані вибірки дослідження, розглядається методичний інструментарій, за яким воно здійснювалося, наводиться кількісний та якісний аналіз отриманих даних, а також описуються результати перевірки вибору стратегії проведення експериментальної роботи стосовно взаємозалежності виокремлених співвідношень. За аналізом результатів дослідження, констатується наявність зв'язку між приналежністю особистості до певної психологічної

статі та її професійними інтересами. З'ясовується, що зацікавленість людиною тією чи іншою сферою професійної діяльності детермінується її гендерною приналежністю, при якій вона набуває певної стереотипізації прояву означених характеристик.

Ключові слова: гендер, стереотип, фемінність, маскуліність, андрогінність, психологічна стаття, професійна діяльність.

Постановка проблеми. На буденному рівні пізнання більшість людей переконані в тому, що психологічні відмінності між чоловіками і жінками пов'язані з генетичними, анатомічними і фізіологічними особливостями чоловічого та жіночого організму. Однак факт тілесної несхожості чоловіків і жінок ще не говорить про те, що саме звідси походять всі відмінності між ними, включаючи психологічні. Адже біологічні відмінності мають тісний зв'язок із соціокультурними надбаннями, які значно впливають на очікування певних особистісних та поведінкових характеристик від чоловіка та жінки. В даному випадку ми зустрічаємося з, так званими, гендерними стереотипами, потрапляючи під вплив яких, людина часто здійснює життєво важливі вибори та приймає рішення спираючись на певні очікування соціуму від себе як представника тієї чи іншої статі, що стосується і вибору сфери професійної діяльності. Не зважаючи на те, що багато сучасних соціальних стандартів, норм і цінностей набувають більш гнучкіших форм, зміцнення гендерних стереотипів відносно вибору професії залишається однією з головних їхніх характеристик. Суспільство, в більшій своїй частині, непохитно відтворює стереотипи минулого: вважається, що чоловікам варто обирати технічні спеціальності, а жінкам – спеціальності в сфері обслуговування. Саме тому, вивчення особливостей щодо гендерних розрізень та їх впливу на вибір професійної діяльності представниками різної статі посідає вагомим місце серед досліджень в сучасних психологічних та соціальних науках.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Вивчення даної тематики здійснювалося рядом вчених, які зробили вагомий вклад у розвиток наукових пошуків відносно проявів соціальних стереотипів чоловіків і жінок. Відповідно

до цього, американський психолог Роберт Столлер [10] ввів у науковий обмін терміни «стать» та «гендер», пояснення якого набуло різностороннього значення. Так, соціальні психологи С. Кесслер та В. Маккенна [9] розглядали поняття «гендер» в рамках соціокультурного уявлення про функції жінки та чоловіка на основі біологічних відмінностей між ними. В свою чергу, американська психологиня Сандра Бем, на основі виокремлення даного поняття в окрему категорію, розробила соціально-психологічну теорію гендерної схеми. Генетик та біолог Віген Геодякан [3] розробив еволюційну теорію статевого диморфізму. Окрім цього, дане питання досліджували такі відомі психологи, як Лі Елліс [8], Ентоні Гідденс [4], Анатолій Меренков [7], Ірина Клєцина [5], які займалися вивченням поняття «гендерні стереотипи», «ресоціалізація», феноменів маскуліності та фемінності, залежності уявлень про гендерні стереотипи від соціально-психологічних та історико-культурних впливів. Зважаючи на широкий попит вивчення даної проблематики в багатьох галузях психологічної науки, все ж таки, мало вивченим залишається питання щодо впливу соціальних стереотипів чоловіків та жінок на вибір професійної діяльності.

Мета статті полягає у виявленні особливостей прояву гендерних стереотипів у виборі професійної діяльності юнаків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодня кожен із нас, характеризуючи ту чи іншу людину або групу людей за будь-якими спільними якостями чи властивостями, зустрічається з різноманітними стереотипами. Так, наприклад, думка про те, що «англійці спокійні і стримані, італійці експресивні і темпераментні», поширюється завдяки існуючим думкам про особливості «національного характеру». Подібні судження називають етнічними стереотипами. Окрім цього, існують расові стереотипи, стереотипи щодо представників тих чи інших професійних груп, носіїв того чи іншого соціального статусу. Наша мета полягає в дослідженні соціальних стереотипів, що відображають узагальнені уявлення про властиві чоловікам і жінкам якості і властивості та існуючі між ними відмінності, що в науковому обміні отримали

назву «гендерні стереотипи». Перш, ніж перейти до опису даного явища, ми вважаємо за потрібне розглянути трактування даного поняття.

Так, А. В. Меренков [7] розглядає гендерні стереотипи, як сталі концепції сприймання та цілеформування які проявляються в поведінкових реакціях особистості, відповідно до соціально визнаних принципів і правил життя та діяльності чоловіків і жінок в певному середовищі. В свою чергу, Т. В. Бендас [2] визначає гендерні стереотипи як сталі для певного соціуму в певний момент історичного розвитку переконання про різницю між представниками різної статі. Окрім цього, І. С. Клецина [5] під гендерними стереотипами розуміє шаблонні ідеї про принципи поведінки та особистісні якості, які мають відповідати уявленням про «чоловіче» та «жіноче».

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що різноманітне трактування поняття «гендерні стереотипи» дозволяє вирізняти ряд особливостей даного феномена: по-перше, гендерні стереотипи визначають ознаки та властивості представників чоловічої та жіночої статі; по-друге, гендерні стереотипи визначають норми поведінки, що традиційно приписуються чоловікам або жінкам; по-третє, в гендерних стереотипах відображені типові переконання, міркування та уявлення суспільства про відмінності між особами чоловічої та жіночої статі; по-четверте, гендерні стереотипи детермінуються соціально-культурними умовами.

Відповідно до цього, гендерні стереотипи поділяють на декілька груп, найбільш загальною та універсальною з яких є група стереотипів фемінності та маскулінності. Дана категорія описує представників чоловічої та жіночої статі на основі спеціальних особистісних характеристик та соціально-психологічних ознак, які визначають розуміння людиною мужності та жіночності. Інша група визначає розбіжності між представниками різної статі в зайнятості спеціальними формами діяльності. Так, за соціальними стандартами, прийнято вважати, що для чоловіків є більш характерною зайнятість в інструментальних галузях професійної діяльності (промислова, технічна, будівельна, військова та

сільськогосподарська сферами), а для жінок – у виразально-емоційних сферах (освітня, медична, обслуговуюча галузі).

Така стереотипізація професійної діяльності за гендерною приналежністю досить часто заважає людині формувати та приймати власні ціннісні орієнтації, ідеали та переконання, що, в свою чергу, унеможливорює реалізацію її власного унікального та індивідуального прояву потенціалу як в особистісному так і професійному житті. Саме тому ми вважаємо, що дослідження особливостей прояву гендерних стереотипів у виборі професійної діяльності юнаків є нагальною проблемою психології сьогодення.

З метою визначення особливостей приналежності наших респондентів до певної психологічної гендерної категорії та діагностики їхніх схильностей до праці в певній сфері професійної діяльності було проведено експериментальне дослідження, учасниками якого стали студенти вищих навчальних закладів міста Києва віком від 17 до 20 років чоловічої та жіночої статі. Вибірку становили 40 респондентів (20 жінок та 20 чоловіків).

Виявлення приналежності респондентів до певної гендерної приналежності здійснювалося за допомогою методики С. Бем «Маскулінність-фемінність» [1; 277-280]. Діагностика юнаків щодо схильності юнаків до певної професії відбувалася на основі опитувальника Є. О. Клімова [6]. Визначення сили і напрямку кореляційного зв'язку між гендерними розрізненнями та професійними уподобаннями здійснювалось за допомогою r_s -критерію Спірмена.

За результатами аналізу констатувального експерименту щодо визначення психологічної статі особистості, було виявлено, що серед представників чоловічої статі 10% мають приналежність до фемінного типу, решта 90% – андрогінного. В свою чергу, 10 % жінок є приналежними до маскулінної статі, всі інші 90% – також андрогінні. Кількісні показники отриманих результатів за методикою С. Бем подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Кількісні показники прояву психологічної статі за методикою С. Бем

Тип психологічної статі		
Маскулінність	Фемінність	Андрогінність
10%	10%	80%

Результати даної таблиці констатують той факт, що серед респондентів більшість осіб є представниками андрогінного типу, в свою чергу, досліджуваних з фемінною та маскулінною приналежністю було виявлено не значну кількість. Отримані результати свідчать про те, що сучасне соціокультурне середовище вимагає від чоловіків та жінок високого рівня адаптивності щодо змін традиційно виконуваних ними функцій. Щоб гармонійно та успішно функціонувати у різних сферах суспільного життя сучасним чоловікові та жінці необхідно поєднувати в собі риси маскулінності та фемінності. Цікавим фактом виявилось те, що серед досліджуваних жінок фемінної приналежності виявлено не було, проте виявлені жінки з маскулінністю. Схожа картина спостерігається і з чоловіками, де маскулінної приналежності не було виявлено, проте є випадки з наявною фемінною приналежністю у чоловіків. Це може бути свідченням того, що в сучасному суспільстві відбувається деякий обмін ролями та функціями між чоловіком та жінкою.

Дослідження схильностей до зайнятості в певній сфері професійної діяльності за методикою Є. О. Клімова [6] дало можливість констатувати той факт, що інтерес у сфері професій «людина-природа» мають 15% досліджуваних, серед яких усі представники чоловічої статі. Це говорить про те, що дані респонденти мають схильність до професій, пов'язаних з рослинництвом, тваринництвом і лісовим господарством. Наразі не дивує той факт, що даною галуззю цікавляться лише чоловіки, адже сучасні економічні умови створюють простір для розширення фермерських господарств, володарями яких виступають здебільшого представники чоловічої статі, оскільки саме вони, за соціальними стереотипами, мають більш високий рівень інтелекту, ніж жінки, що дає їм можливість точно аналізувати та прогнозувати всі процеси у своїй роботі. Інтерес у сфері професійної діяльності «людина-

техніка» мають 10 % респондентів, серед яких також усі чоловіки. Той факт, що даною зайнятістю також цікавляться лише представники чоловічої статі, підкреслює твердження гендерних стереотипів про наявність у чоловіків, так званого, «математичного та інструментального складу розуму». 20% учасників дослідження цікавлять професії типу «людина-знакова система», серед яких 10% жінок та 90% чоловіків, що свідчить про зацікавленість респондентів у професіях, пов'язаних з підраховуванням, цифровими та буквеними знаками, в тому числі і музичними спеціальностями. 20% респондентів мають інтерес до професій сфери «людина-людина», серед яких усі представники жіночої статі. Дана сфера професійної діяльності пов'язана з обслуговуванням людей, зі спілкуванням. Зацікавленість цією професійною областю лише представниками жіночої статі знову-ж-таки підтверджує гасла гендерних стереотипів про те, що жінки переважно зайняті в обслуговуючій діяльності. Професійною галуззю «людина-художній образ» цікавляться 35% досліджуваних, серед яких 30% становлять представники чоловічої статі, 70% - жіночої статі. Переважання інтересу даним видом діяльності у жінок підкреслює факт емоційності та інтуїтивності жіночого мислення в порівнянні з прагматичним та логічним мисленням чоловіків. Кількісні показники інтересів чоловіків та жінок до певних типів професійної діяльності подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Кількісні показники інтересів чоловіків та жінок до певних типів професійної діяльності за методикою Є. О. Клімова

Типи професій	Показники жінок та чоловіків у загальній сумі	Серед загальних показників — результати представників чоловічої статі	Серед загальних показників — результати представників жіночої статі
<i>Людина-природа</i>	15%	100%	0%
<i>Людина-техніка</i>	10%	100%	0%
<i>Людина-знакова система</i>	20%	90%	10%
<i>Людина-людина</i>	20%	0%	100%
<i>Людина-художній образ</i>	35%	30%	30%

Щодо якісних проявів означених шкал відповідно до гендерної приналежності, було виявлено той факт, що 100% маскулінних жінок виявляють інтерес до професій «людина-знакова система»; 45% андрогінних жінок виявляють інтерес до професій типу «людина-людина» і 55% андрогінних жінок цікавляться професіями сфери «людина-художній образ». В свою чергу, 100% фемінних чоловіків мають інтерес до професійної області «людина-художній образ»; серед андрогінних чоловіків 20% цікавляться професіями типу «людина-техніка», 34% – «людина-знакова система», 34% – «людина-природа» та 12% – «людина-художній образ». Кількісні показники прояву професійних інтересів за гендерними ознаками подано в таблиці 3.

Таблиця 3

**Кількісні показники прояву професійних інтересів
за гендерними ознаками**

Тип професії	Андрогінні чоловіки	Фемінні чоловіки	Андрогінні жінки	Маскулінні жінки
<i>Людина-природа</i>	34%	0%	0%	0%
<i>Людина-техніка</i>	20%	0%	0%	0%
<i>Людина-знакова система</i>	34%	0%	0%	100%
<i>Людина-людина</i>	0%	0%	45%	0%
<i>Людина-художній образ</i>	12%	100%	55%	0%

Показники таблиці 3 свідчать про те, що маскулінні жінки зацікавлені переважно професіями, що пов'язані зі знаками та символами, що більшою мірою відповідає середньому представнику чоловічої статі. Натомість фемінні чоловіки надають перевагу професіям, пов'язаних з творчістю, що відповідає, за гендерними стереотипами, інтересам середньої жінки. Андрогінні чоловіки переважно цікавляться професіями типу «людина-природа», «людина-техніка» та «людина-знакова система», що відповідає сучасним соціальним уявленням про зайнятість чоловіка. В свою чергу, андрогінні жінки надають перевагу професійним сферам, таким як «людина-людина» та «людина-художній образ», що відображає суспільні міркування про професійну приналежність жінки.

Отримані результати дають можливість констатувати той факт, що приналежність людини до певної психологічної статі обумовлює професійний інтерес її представника. Дана теза підтверджується результатами обчислення рангової кореляції Спірмена, показники якої засвідчують наявність зв'язку між проявом професійних інтересів людини та її гендерною приналежністю: між андрогінними чоловіками та професіями типу «людина-природа», «людина-техніка», «людина-знакова система» та «людина-художній образ» $r_s = 0.85$; фемінними чоловіками, маскулініми жінками та професіями «людина-художній образ» та «людина-знакова система» $r_s = 1$; андрогінними жінками та професіями «людина-людина» і «людина-художній образ» $r_s = 0.66$.

Отримані показники кореляційного аналізу засвідчують той факт, що фемінні чоловіки виявляють переважаючий інтерес до професій, пов'язаних із творчістю; андрогінні чоловіки надають перевагу професіям типу «людина-природа», «людина-техніка», «людина-знакова система»; маскулініні жінки переважно цікавляться видами професійної діяльності, що пов'язані зі знаковою системою; андрогінні жінки виявляють переважаючий інтерес до професій «людина-людина» та «людина-художній образ». Це говорить про те, що професійні інтереси людини детермінуються її гендерною приналежністю, при якій особистість набуває певної стереотипізації прояву означених характеристик.

Висновки і перспективи подальших розвідок. В результаті проведення даного дослідження нами було виявлено, що гендерні стереотипи відображають очікування, переконання та міркування суспільства відносно якостей, властивостей, особливостей поведінки та рис характеру, які мають бути притаманні представникам чоловічої та жіночої статі. Найбільш універсальною групою гендерних стереотипів вважається група фемінності та маскуліності, яка характеризує осіб різної статі на основі спеціальних особистісних особливостей та соціально-психологічних ознак, що визначають розуміння людиною мужності та жіночності. Однією із найпоширеніших груп соціальних стереотипів чоловіків і жінок є група, яка визначає розбіжності між

представниками різної статі у виборі сфери професійної діяльності. Останні є факторами, які можуть перешкоджати особистості у формування та прийнятті своєї ідентичності, а також у виборі власного професійного шляху.

За результатами проведеного нами емпіричного дослідження було виявлено, що професійні інтереси людини пов'язані з її гендерною приналежністю, при якій особистість набуває певної стереотипізації прояву означених характеристик. Так, маскулінні жінки зацікавлені переважно професіями, що пов'язані зі знаками та символами, що більшою мірою відповідає середньому представнику чоловічої статі. Натомість фемінні чоловіки надають перевагу професіям, пов'язаних з творчістю, що відповідає, за гендерними стереотипами, інтересам середньої жінки. Андрогінні чоловіки переважно цікавляться професіями типу «людина-природа», «людина-техніка» та «людина-знакова система», що відповідає сучасним соціальним уявленням про зайнятість чоловіка. В свою чергу, андрогінні жінки надають перевагу професійним сферам, таким як «людина-людина» та «людина-художній образ», що відображає суспільні міркування про професійну приналежність жінки.

На нашу думку, перспективи подальших досліджень мають бути спрямованими на пошук соціально-психологічних методів, прийомів та засобів впливу на суспільство, які б дозволяли сучасній людині поступово відходити від сталих гендерних стереотипів і розглядати себе та кожного як унікальну та неповторну особистість, що вцілому сприяє гуманізації суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бем С. Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. –М.: «РПЭ», – 2004. – 336 с.
2. Бендас, Т. В. Гендерная психология: Учебное пособие. СПб: Питер. 2009 – 430 с.
3. Геодякан В. Два пола. Зачем и почему? Эволюционная роль разделения на два пола с точки зрения кибернетик. Наука и жизнь, 3, С. 99-105.
4. Гидденс Э. Социология. – Москва: Эдиториал УРСС, 1999. – 704 с.

5. Клецина И. С. Гендерная социализация. СПб.: РГПУ им. А. И. Герцена, 1998. – 92 с.
6. Климов Е. А. Как выбрать профессию: книга для учащихся. Москва: Просвещение, 1990. – 159 с.
7. Меренков А. В. Социология стереотипов. Екатеринбург: Урал. ун-та, 2001. – 290 с.
8. Ellis L. Sex Differences: Summarizing More Than a Century of Scientific Research. Boca Raton, Florida: CRC Press, 2008. – 992 с.
9. Kessler S. Gender Construction In Everyday Life: Transsexualism (Abridged). *Feminism & Psychology* / S. Kessler, W. McKenna. // SAGE. – 2000. – №10. – С. 11–29.
10. Stoller R. Sex and Gender. London: Hogarth Press, 1968. – 383 с.

REFERENCES

1. Bem S. Лунзы hendera. Transformatsyia vzghliadov na problemu neravenstva polov. –М.: «РПЭ», – 2004. – 336 с.
2. Bendas T. V. Hendernaia psykholohyia: Uchebnoe posobyе. SPb: Pyter. 2009 – 430 s.
3. Heodiakan V. Dva pola. Zachem y pochemu? Эvoliutsyonnaia rol razdelenyia na dva pola s tochky zrenyia kybernetyk. *Nauka y zhyzn*, 3, S. 99-105.
4. Hyddens Э. Sotsyolohyia. – Moskva: Эdytoryal URSS, 1999. – 704 s.
5. Kletsyna Y. S. Hendernaia sotsyalyzatsyia. SPb.: RHPU ym. A. Y. Hertsenyа, 1998. – 92 s.
6. Klymov E. A. Как vybrat professyiu: knyha dlia uchashchykhsia. Moskva: Prosveshchenye, 1990. – 159 s.
7. Merenkov A. V. Sotsyolohyia stereotypov. Ekaterynburh: Ural. un-tа, 2001. – 290 s.
8. Ellis L. Sex Differences: Summarizing More Than a Century of Scientific Research. Boca Raton, Florida: CRC Press, 2008. – 992 с.

9. Kessler S. Gender Construction In Everyday Life: Transsexualism (Abridged). *Feminism & Psychology* / S. Kessler, W. McKenna. // SAGE. – 2000. – №10. – C. 11–29.

10. Stoller R. *Sex and Gender*. London: Hogarth Press, 1968. – 383 c.

Kariaka I. V., Tokar K.S.

Gender features of stereotypes professional activities of young people. *The article describes the essence of the concept of "gender stereotypes", as well as highlights the two most common and universal groups of social stereotypes of men and women, which are the most common in modern society. These groups include a group of masculinity femininity stereotypes, as well as a group that identifies differences between different sexes in employment by special forms of activity. The problem of the choice of persons of youth age belonging to representatives of different sex, certain professional sphere is actualized. The paper also describes an experimental study to identify gender differences in career choices for male and female youth. Some data on the sample of the study are given, the methodological toolkit on which it was carried out, quantitative and qualitative analysis of the obtained data are presented, as well as the results of the verification of the choice of the strategy of carrying out the experimental work regarding the interdependence of the relations using the Spearman rs criterion. According to the analysis of the results of the research, there is a connection between the identity of a person to a certain psychological sex (femininity, masculinity, androgyny) and his professional interests. It turns out that a person's interest in a particular field of professional activity is determined by his gender affiliation, in which he acquires a certain stereotyping of the manifestation of these characteristics.*

Keywords: *gender, stereotype, femininity, masculinity, androgyny, psychological gender, professional activity.*